

מהות המאבק – עד עלות השחר

(לפרשת וישלח¹)

הרב אליעזר ולדמן

יעקב, שהוא ישראל, לא בנקל קבל את האחריות הישראלית הזאת, האחריות הישראלית הטמונה כולה בשם ישראל. השם הזה ניתן לו כברכה: "ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני. ויאמר אליו מה שמך, ויאמר: יעקב, ויאמר: לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל".

לא בחינם לא נקרא שמו של יעקב מלכתחילה ישראל. שם זה ניתן כברכה אלוקית לעם המבורך הזה, בדרך מיוחדת במינה. השם הוא המהות. אדם הראשון נקרא לתת שמות לכל חי² והוא עצמו נקרא בשם אדם, כדי לבטא את המהות של האדם, כי מהאדמה לוקח ודומה הוא לאדמה במהותו. כשם שבאדמה יש כוחות של צמיחה וחיות גנוזים בה, הזקוקים לעיבוד, להפעלה, לצמיחה, לפריחה ולגילוי נעלה. גם ישראל – השם המבטא את כל שיש בישראל וכל מה שעתיד להיות ומוכרח להיות בישראל.

ישנה כאן ברכה אחרי מאורע מיוחד במינו, בדרכו של יעקב הביתה לארץ אבותיו, כי רק שם הברכה שרויה: "כי שם ציוה ה' את הברכה חיים עד העולם"³. רק שם ישראל יכולים להופיע בתור ישראל. ובדרכו הביתה, אז ובמשך כל הדורות, מתכוונן ורוצה עשו, הוא אדום, לעכב את ההופעה של ישראל בעולם. הקב"ה מפגיש את יעקב עם שרו של עשו, עם המציאות העליונה והרוחנית של עשו, בלבוש מעשי – אנושי – מלאכי בעולם. במאבק הזה, כתוב: "ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא כי לא יכול לו". אין אפשרות להתגבר על ישראל בעולם, וכתוצאה מכך באה הברכה ליעקב. השם הזה לא ניתן רק כציון לשבח על מעשהו באותו רגע, אלא הוא בא כציון של שם נצחי, עובדה נצחית שלעולם לא יוכל לישראל. הכח והגבורה שהתגלו, הם המהות הישראלית הנצחית

1. מתוך שיחת מוצש"ק פרשת וישלח תש"מ

2. בראשית ב, כ

3. תהילים קלג, ג

לעולם, שלא יוכלו, לא כוחות אלוקיים ולא כוחות אנושיים למציאות הישראלית, שמוכרחה להתקדם ולהופיע ולגלות את המציאות האלוקית בעולם, בעצם הקיום הישראלי. מציאות זו, שהתגלתה ביעקב, כיחיד בודד וחלש, בגרעין של האומה הישראלית, הלכה והתחזקה והתגדלה בהתגלות הישראלית של האומה במשך הדורות. השם הוא נצחי, לא על שם מאורע אלא על שם עובדה אקטיבית פעילה וקיימת. וכשם שהשם הוא נצחי כך גם המאבק הוא נצחי. אי אפשר להסתפק בפחות מאותה תכלית אלוקית שישראל מיועדים לה, זוהי התכלית של המאבק, עד עלות השחר, עד עלות שחרה של גאולה. כל עוד יש חושך בעולם, כל עוד יש לילה ארוך טרם גאולה, המאבק נמשך. המאבק הוא לא רק להשגת התכלית של "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", אלא התכלית היא פשוטה - עצם הקיום הישראלי, לא יהיה קיום אלא דרך מאבק. אין אפשרות להתפלל ולדרוש להפסקת המאבק, כי זה כאילו מבקשים את הפסק הקיום הישראלי בכל תקפו ושלמותו. זוהי המהות הישראלית.

הכוחות שצריכים להתגלות על ידי המאבק הזה הם בעלי גוונים שונים, חיצוניים ופנימיים, ואינם נעלמים אלא הולכים בצורה מקבילה ואחדותית - הקיום הפיזי, והאוד הרוחני שצריך להתגלות על ידי הקיום הזה. אלו הם הדברים שנקבעו בתפילת עמידה, כמו שהגמרא מסבירה את הסדר שבי"ח ברכות⁴ ושואלת מה ראו לומר גאולה בשביעית. אמר רבא: מתוך שעתידין להגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית. עתידין להגאל באלף השביעי, לכן קבעוה בברכה השביעית. "והאמר מר בשישית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא? אלא מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא". בדרך לשלמות, לגילוי החיים בטובם ובשלמותם ישנן מלחמות במשך כל השנים, והן הולכות וגוברות לקראת הגאולה, לקראת אותו מאבק אחרון של התפרצות השחר דרך החושך, הכנעת החושך והפיכת החושך לאור: "והיה לעת ערב יהיה אור"⁵. אחרי הלילה הארוך של נסיונות לעכב את האור, את ה"אור כי טוב" שגנז אותו הקב"ה לעתיד לבוא והמופיע בכל השנים טיפין טיפין, תהיה בשביעית התפרצות של אור.

"כשיש מלחמה גדולה בעולם מתעורר כח משיח, עת הזמיר הגיע זמיה עריצים, הרשעים נכחדים מן העולם, העולם מתבסס וקול התור נשמע בארצנו"⁶. השלמות שבקולות האלוקיים תלויה בהרמוניה של שירה. כל זה מופיע בזמרה אחרת בזמיר של עריצות, של כריתה והכחדה של הרוע בעולם, אחרת השלמות של פריחה שירתית אינה יכולה להופיע. כשם שבצמיחתו של העץ, מתמשכת הצמיחה הבריאה רק כשכורתים את ענפי הבוסר המעכבים את הגידול הטוב והבריאה של העץ, כך גם בפריחת העץ העולמי והישראלי. ורק אחרי כן, "קול התור נשמע בארצנו".

4. מגילה יז, ב

5. זכריה יד, ז

6. אורות המלחמה א

רק ישראל מסוגלים להשמיע את השירה והזמרה האלוקית בעולם, אפילו מלאכי השרת, אינם רשאים לשיר אלא כשישראל שרים⁷. גם זה מובע בשם ישראל – שיר אל, שיר שמופיע על ידי מאבק – "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" – שירה עמוקה, הבאה לפרש ולהעמיק את השירה של הבריאה כולה. את שירת השמים ש"מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יתוה דעת, אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם"⁸. על ידי עצם קיומם של השמים והארץ נשמעת השירה, על ידי פעילותם וצמיחתם, נוצר שיר לקב"ה, הלל ושבח לקב"ה בעצם החיות בטהרתה ובפריחתה. אלא ששיר זה הוא ללא אומר ודברים ויש צורך להשמיע את קולות השירה, כי שירה ללא אומר קשה לראותה, וצריך לדעת לשמוע. צריך שיהיה מישהו שישמיע את השיר הזה, שיפרש אותו ויברר אותו. רק ישראל שנושאים את שם ה', ברי הדעת האלוקית, מסוגלים לפרש את השירה הזאת.

התוכן הישראלי הזה מתגלה בשיר ומתגלה גם בישרות. ישראל – ישר אל. ישרים עם אל, כאותה ישרות ראשונית המתגלה באדם – "אשר עשה האלוקים את האדם ישר"⁹ – רק אותה ישרות מתגלה בשיר הישראלי. הישרות מורכבת מכוחות שונים ומגוונים שונים, שרק בשלמות ובהרמוניה של כולם יחד, היא יכולה להופיע. ישרות של איזון, צירוף והשלמה של כוחות. גוף ונשמה, שכל ורגש, אלוקיות ואנושיות. כוחות שונים שבאמצעות ההופעה השלמה יכולים לפעול בהרמוניה – זוהי הישרות. כמו הישרות המתגלה בתודש מיוחד – ירח איתנים, חודש תשרי שנקרא ירח האיתנים¹⁰. חודש חזק ואיתן. חודש שנוגדו בו איתני עולם¹¹. איתנות זאת מתגלה בכוחות שונים של האבות. הרלב"ג אומר שהוא ירח האיתנים "כי בו המועדים היותר חזקים והיותר מיישרים אל השלמות"¹². כוחות שונים של תשובה וטהרה, תרדה ויראה, הכרה בעליונות אלוקית, בכוחות שנמצאים באדם מישראל, והתעוררות המופעלת באדם בכוחות של שמחה. צריך להיות מיושר אל השלמות. השלמות היא ישרות והישרות היא צירוף של כוחות שונים היוצרת את השמחה. השמחה נובעת מישרות. שמחה היא שלמות. כשיש חסרון ישנה אבלות. השלמות היא בישרות. לכן השמחה באה עם הישרות: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה"¹³. "יראו ישרים וישמחו"¹⁴. "פקודי ה' ישרים משמחי לב"¹⁵. זוהי הישרות המופיעה בשיר הישראלי,

7. חולין צא, ב

8. תהילים יט

9. קהלת ז, כט

10. מלכים א ה, ב

11. ראש השנה יא, א

12. שם במלכים

13. תהילים צז, יא

14. שם קז, מב

15. שם יט, ט.

בהרמוניה של קולות המצטרפים לשבח האלוקי שמתגלה על ידי ישראל. השיר מתגלה רק על ידי מאבק עם הכוחות המנסים לעכב את השיר מלהתגלות. עצם רצונם של כוחות הרשע היא להפחית להכניע ולהשפיל את הקיום הישראלי. כוונתם האמיתית בין במודע ובין שלא במודע, להפסיק את השיר האלוקי ומתוך כך את הישרות האלוקית והיושר בעולם ובחיים. זהו המאבק שלא יפסק עד שחרה של הגאולה.

יש לדעת איך נאבקים ומנין יונקים את הכוחות להאבק. מקור אחד של גבורה יש כאן – "ויותר יעקב לבדו..." הכח להאבק נלקח מבדידותו של יעקב, מהיותו לבד במערכה. ישנה חוסר הבנה ועקמומיות במחשבה שהבדידות היא חולשה. מנסים לשכנע ולהסביר שיש צורך בידידים ואי אפשר להחזיק מעמד בלא ידידים. זהו סלוף ושקר ועוורון שלא רואים איך הקיום הישראלי הופיע בעולם, איך הוא התקיים, ועל איזה יסוד הוא ימשיך להתקיים. לא מימי יעקב בלבד אמורים הדברים, עוד מימי אברהם אבינו שנקרא אברהם העברי, שהוא מעבר אחד וכל העולם כולו מן העבר השני¹⁶. כוחו וגבורתו של אברהם באמונתו, בבטחונו שהאמת שלו היא שתתגבר על כל השקרים ברבוי כוחותיהם. שקר אינו מתחזק על ידי ידידים ולא על ידי רבוי כוחות. כל תוספת כח לשקר רק מחלישה את השקר, כי רק אמת יכולה להחזיק מעמד. כך התקדם אברהם אבינו נגד כל העולם, בקריאתו בשם ה'. צירוף שקר לאמת אינו מחזק את האמת, הוא רק מחליש אותה. הלילה אם ירבו ידידי שקר, יכולים הם לגרום להשמדת האמת ועכובה. האמת תתחזק בהליכתה הבודדת, בנצחון של אמת על שקר, של טהורים על טמאים וטוב על רע.

"ויותר יעקב לבדו" – אומרים חכמים¹⁷: "אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך – ר' ברכיה בשם ר' יהודה ברבי סימון אמר: אין כאל – ומי כאל ישורון". השוואה בין ישראל לקב"ה. אין כאל – חוץ מישראל שהם דומים לקב"ה. "הקב"ה מחיה מתים ואלהו מחיה את המתים, הקב"ה עוצר גשמים ואלהו עוצר גשמים... מה הקב"ה כתוב בו ונשגב ה' לבדו, אף יעקב – ויותר יעקב לבדו"¹⁸. כשם שה"לבדיות" של הקב"ה היא "נשגביות" וגדלות ואינה חולשה, כך ישראל אין חולשה בבדידותם. עם ישראל הוא לבד כי הוא נעלה ומרומם מהכל – ואין כישורון, אין כישורון כי הוא מקור של גבורה. כמו שאין להעלות על הדעת שהקב"ה חלש כיון שהוא יחיד ובודד, כך הדבר גם בישראל, כי ישראל הם אלוקיים. ידידים יהיו לישראל כשיתקיים מה שנאמר בנביא¹⁹: "ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". הגויים יבואו כשיכירו שיש מה ללמוד ולקבל מישראל ובזכות ישראל יש ערך

16. בראשית רבה מב, יג (בדפוסים הרגילים ח')

17. שם עז, א

18. שם

19. ישעיהו ב, ג

לעולם, יש אמונה, משמעות ותקוה לעולם. גוי גדול הכיר בערך הישראלי הזה. בלעם אמר: "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב"²⁰. זהו שבחם ומעלתם של ישראל. וכמאמר הנצי"ב, כשישראל הם בודד אז ישכון, ובגויים – כשהם רוצים להתערב בגויים ולהסתמך עליהם – לא יתחשב, אין לו ערך. לכל הדורות צויין הדבר הזה, ויוצאים למאבק דוקא מתוך הלבדיות הישראלית.

"יש לי רב, אחי, יהי לך אשר לך". "כי חנני אלוקים וכי יש לי כל". רב לעומת כל. חכמינו מלמדים²¹ שפה הוכרו הברכות על ידי עשו. "רב" – בא לציין את הריבוי הכמותי החיצוני. יעקב מכיר את הברכה של כל"בכל מכל כל"²², התוכן השלם, הכוללני, האיכותי הפנימי. לכן יכול הוא לתת לעשו את המנחה החיצונית המרובה כי ליעקב יש כל, התוכן הכולל את הכל, האיזון המלא של כל הכוחות הגשמיים והרוחניים.

"ויותר יעקב לבדו" – הוא לבדו שיודע להעריך את הכוחות העליונים נשאר מצד אחד "פכים קטנים"²³, נשאר לדברים קטנים גשמיים, ומצד שני יותר יעקב לבדו – כמו ונשגב ה' לבדו. יעקב יודע את הנשגביות והגדלות שיש בפכים קטנים. הגדלות של יעקב מתגלה בדברים קטנים כמו בדברים גדולים. גם הפרטים הקטנים הם חלק מתופעה אלוקית גדולה, מערך אלוקי, יושר אלוקי, שיר אלוקי המורכב מתוים קטנים, קולות קולות שהכל מבטא את הערך העליון. האחדות הזאת בין ערכים רוחניים עליונים לבין מעשים פרטים קטנים, דקדוקי מצוה, שהם גילויים של רעיונות גדולים, גם זה שייך למהות ולישרות הישראלית הכלולה ב"כל".

בשני מקומות מגדיר הרב את המהות הישראלית, באחדות שבין גדלות לקטנות. במקום אחד²⁴, אומר הרב: "צמצום מעשי והרחבה רוחנית יחדיו, הנם המטבע הראשי של צביון ישראל עם לבדד ואור גויים יחד". הרחבה רוחנית של הרגשות עליונות שמצמצמת את המחשבות הללו למעשים קטנים יום-יומיים, בכל תחום של החיים – זוהי גדלות. הגדלות מתגלה בהבעת אותן מחשבות ואידיאלים גדולים בבטוי מעשי קטן – "עם לבדד ואור גויים יחד". ה"לבדיות" שלנו מאפשרת פיתוח הכוחות הישראליים לאור גויים. גבורה והאבקות בכדי להועיל לגויים. במקום אחר²⁵ אומר הרב: "לעומקה של כנסת ישראל נכנסים על ידי צירוף דייקנות הפרטיות ביחד עם העמקת והרחבת המחשבות הכלליות".

20. במדבר כג, ט

21. רש"י על פי חז"ל

22. בנוסח ברכת המזון – "כמו שנתברכו אבותינו, אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל", ועיין בבא בתרא, יז

א

23. רש"י על פי חז"ל

24. אורות, אורות ישראל ה, ג עמוד קנב

25. שם, שם ז, ה עמוד קסב

"ונפשי כעפר לכל תהיה" - "לכל" - לכלליות. למקור הכל. אנחנו נכנעים לכלליות האלוקית המתגלה רק על ידי ישראל במאבק. ובהחלשת המאבק אנחנו מחלישים לא רק את עצמנו אלא את ההופעה האלוקית בעולם, לטובת כל הבריאה ושלמותה, בשירתה ובישרותה התלויה בנו. התחלנו לבדנו ונמשיך לבדנו, עד שאחרים יבינו את התוכן הזה ויצטרפו לכך, וישמשו ככלים לגלוי הגדלות הזאת. ואז יתקיימו הדברים "ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא"²⁶. כדי להגיע לנשגבות הזאת צריכים לעבור את השלב של "ושח גבהות האדם". הגאווה החיצונית של רשעות האדם צריכה השפלה כדי שיתגלה התוכן המרומם. ואכן, אנו מתקרבים לידי כך.

ישמש חודש זה וימים אלה של הגבורה הישראלית, של הכנסת הגדלות למסגרות קטנות, להופעה גדולה של מחשבות, ערכים ואידיאלים עליונים בהתגשמותם המעשית בכל פרט בחיים. זוהי הגדלות של החשמונאים שיצאו מן המקדש, שעליהם נאמר: "ומן המקדש לא יצא"²⁷. הם יצאו מן המקדש כדי להאיר את אור הקדושה בכל פינה חשוכה, לפירסומי ניסא על פתח הבית מבחוץ להאיר כל חושך, וזכו לכך משום שהיו מוכנים להאבק נגד כוחות של חושך. וכך לקראת השלמות הגדולה נמשיך להאבק לבדנו כדי שנהיה ראויים לשם ישראל, "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" - וכך נוכל בעזרת ה'.

26. ישעיהו ב, יז

27. ויקרא כא, יב